

Lukáš, Miroslav

Úvodní léta týdeníku Nikolsburger Wochenschrift a jeho reflexe divadla

In: Lukáš, Miroslav. *Divadlo v Mikulově za éry rodu Dietrichsteinů : (od konce 16. století do druhé světové války)*. Vydání první Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2019, pp. 82-92

ISBN 978-80-210-9311-9; ISBN 978-80-210-9312-6 (online : pdf)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/141456>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ÚVODNÍ LÉTA TÝDENÍKU *NIKOLSBURGER* *WOCHENSCHRIFT* A JEHO REFLEXE DIVADLA

Až do zrušení poddanství císařským patentem ze 7. června 1848 měl v Mikulově rozhodující slovo rod Dietrichsteinů. Zánikem vrchnostenského, patrimoniálního systému se poprvé dostala správa města do rukou občany volených orgánů. Dosaďadní magistrátní úředníky tak nahradil starosta a městský výbor v počtu tří mužů. V roce 1849 se Mikulov stal sídlem politického okresu v čele s okresním hejtmanem, do jehož působení spadaly dva soudní okresy, a sice mikulovský s 24 obcemi a jaroslavický s 18 obcemi. Tento systém státní správy však trval pouze do roku 1855, kdy se začaly formovat nové, takzvané smíšené okresy.⁴¹⁴

Uvolnění poměrů mělo samozřejmě vliv i na vzestup měšťanstva a rozvoj občanského společenského života. Od července 1860 začal v Mikulově vycházet týdeník, který místní obyvatelé vedle různých zpráv z regionu, ale i ze světa, informoval také o kulturních událostech. Týdeník vycházel nejdříve pod názvem *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*, od roku 1879 až do jeho zániku v roce 1939 byl jeho název zkrácen pouze na *Nikolsburger Wochenschrift*. Vznik mikulovského periodika inicioval Johann Bezdieka, který přišel do Mikulova z Prahy v roce 1859 a na Hlavním náměstí (Hauptplatz) si otevřel tiskárnu. Redakce se ujal August Krawani (Krawany, 1828–1900), rodák ze štýrského města Ptuj (Pettau),⁴¹⁵ kterého s Mikulovem spojovaly rodinné vazby. Pocházela odtud jeho matka Johanna Maria rozená Straub (1792–?)⁴¹⁶ a narodila

414 SVOBODA – SYNEK, pozn. 172, s. 24.

415 ŘEPA, pozn. 286, s. 196.

416 Krawaniho babička Josefa (1769–?), rozená Rochleder, byla sestrou Ignaze Rochledera, tedy onoho měšťana, který na počátku 19. století pořádal v zámecké jízdárně divadelní představení. Údaje jsou čerpány z přepisů matričních záznamů dostupných online na webu: URL: <http://www.nikolsburg.eu/OFB/Nikolsburg/vf1_allf.html>

se zde i jeho manželka Karoline Deutsch.⁴¹⁷ Krawani působil po svých studiích jako advokátní koncipient v Brně a současně také přispíval svými divadelními kritikami do brněnského deníku *Neuigkeiten*. V roce 1861 odešel z Brna do Vídně, kde pokračoval ve své publicistické činnosti.⁴¹⁸ Zda po odchodu do Vídně stále přispíval do mikulovského týdeníku, není zřejmé.

Místní periodikum nabízí pohled zhruba do osmdesátiletého kulturního života Mikulova. Své místo v něm samozřejmě měla i divadelní rubrika, která nejčastěji plnila propagační funkci. Informovala o příjezdu divadelního ředitele a jeho společnosti, přibližovala nabízený repertoár a seznamovala s hereckým obsazením, a to zvláště pokud byla v souboru nějaká herecká hvězda. Referent často také svými texty burcoval k návštěvě divadla, aby tak zabránil brzkému odjezdu společnosti. Po představeních se na stránkách týdeníku objevovaly recenze zaměřené hlavně na herecké výkony, kostýmy a případně i scénu. Jestliže měla společnost v repertoáru zpěvohry a operety, byly zmíněny pěvecké výkony a kvalita hudebního doprovodu. Tyto informace pak doplňovaly poznámky o návštěvnosti a občas i ohlasy publika. V případě, že společnost uvedla v Mikulově nějakou novinku, neopomněl referent zmínit kolikrát a s jakým ohlasem se už dotyčná hra dávala na vídeňských scénách. Vyzvednutí úspěchu daných her ve vídeňských divadlech nebylo ostatně nic neobvyklého a objevovalo se i v brněnském tisku.⁴¹⁹ Jednalo se o ukazatel kvality platící pro celou Moravu a Slezsko, které byly pod kulturním vlivem Vídně. V souvislosti s Mikulovem je ovšem nutné upozornit na povědomí autorů referátů o vídeňském divadelním životě, které nejspíše vycházelo ze sledování vídeňského tisku, ačkoliv osobní zkušenost také nelze vyloučit. V prvních dvou desetiletích 20. století měl týdeník *Nikolsburger Wochenschrift* dokonce rubriku „Wiener Briefe“, v níž brněnský rodák Heinrich Müller, toho času žijící ve Vídni, informoval i o dění na tamních scénách. Občas se zaměřil také na divadlo v rodném Brně.⁴²⁰

Sledování místního tisku v jeho úvodních letech přináší i velmi zajímavý pohled na vnímání kvality přijíždějících kočovných společností ze strany intelektuální elity města. Zpočátku se na stránkách týdeníku často vyskytuje nespokojenost s nabízeným repertoárem a kvalitou společností. V tomto duchu se nese také poznámka v článku „Aufruf zur Gründung eines Gesangs-Vereins in Nikolsburg“, který byl věnován, jak sám název napovídá, potřebě založit v Mikulově hudební, resp. pěvecký spolek. V uvedeném článku, uveřejněném v týdeníku ze dne 22. 9. 1860, se nachází i obecné hodnocení dosavadního kulturního života ve městě včetně zmínky o kočovných divadlech, která v Mikulově nabízela svůj repertoár. V této souvislosti

417 Srov. Gebietsfamilienbuch „Kreis Nikolsburg (Mikulov) und angrenzende Orte im Weinviertel“. URL: <http://www.nikolsburg.eu/OFB/Nikolsburg/vf1_allf.html>.

418 *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften. Sv. 4, 1968, s. 238.

419 MAŠARÁK, pozn. 16, s. 11.

420 Mein Liebes Brünn. *Nikolsburger Wochenschrift*. 15. 12. 1906, 47(50), s. 1

pak autor příspěvku mluvil o „rozpadlé Thespidově káře, tažené polochromou herkou místo Pegase, která do města tu a tam zabrousila“.⁴²¹

Josef Blober

Nešťastníkem, kterého se slova o rozpadlé Thespidově káře týkala, byl bezpochyby divadelní ředitel Josef Blober, který z Mikulova krátce před uvedením článku odjel. Blober sem zavítal v létě roku 1860, údajně z Městského divadla v Jihlavě (k. städt. Theater zu Iglau).⁴²² Bohužel jeho jihlavské působení zatím nebylo možné ověřit. Z drobných zmínek o tomto divadelním řediteli je známo pouze to, že část zimní sezony roku 1854 strávil ve městě Wels a druhou v nedalekém městě Gmunden v Horním Rakousku.⁴²³

Blobber byl vůbec prvním divadelním ředitelem, jehož vystoupení v Mikulově byla místním tiskem sledována. Z toho důvodu se v týdeníku objevila i slova o stylu, jímž budou následné referáty či recenze podávány: „*Dříve než se pustíme do bližšího hodnocení, musíme předestlat, že vzhledem k lokálním poměrům Mikulova, zůláště při omezeném množství městského obyvatelstva a při nepatrné materiální podpoře, kterou můžeme uměleckým podnikům poskytnout, musíme být maximálně shovívaví. Z tohoto hlediska chceme také všechny naše další divadelní zprávy podávat.*“⁴²⁴ Co ovšem znamená ona „shovívavost“? Znamená to, že do Mikulova přijíždělo pouze „podřadné“ kočovné divadlo a zdejší divák mohl být rád, že vůbec nějaké přijelo? Pisatelova

421 „Was das Theater betrifft, so verirrt sich wohl hie und da ein Thespiskarren zu uns, doch wäre es besser, wenn er weggeblieben wäre. Denn, der Karren selbst ist verwittert und verkommen, und das Roß, das an ihm zieht, trägt viel zu deutliche Spuren eines lendenlahmen Ackergaules an sich, als daß es uns die göttliche Sendung eines Pegasus hinaufliegen konnte.“ (Aufruf zur Gründung eines Gesangs-Vereins in Nikolsburg. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 22. 9. 1860, 1(12), s. 1.)

422 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 28. 7. 1860, 1(4), s. 31.

423 *Deutscher Bühnen Almanach*. 1855, 19, s. 353–354. Společně s ním zde byla také jeho žena Julie a dvě dcery, Fanny a Josefa. Josefa Blober (1848–1913) sklízela od roku 1884 velký úspěch na scénách rakouské monarchie a Německa nejdříve jako subreta pod jménem „Thal“ a později hrála role typu tzv. „komische Alte“ (komické staré). Byla manželkou herce, režiséra a divadelního ředitele Antona Lechnera (1845–1905), který debutoval v roce 1864 v divadle v Českých Budějovicích, následně působil v divadle v Teplicích, Jihlavě, Praze, Vídní a dalších městech. Mezi lety 1875 až 1878 byl v Olomouci. Od roku 1898 až do své smrti působil v městském divadle v Brně. (*Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften. Sv. 5, 1970, s. 75.)

424 „Bevor wir in eine nähere Beurtheilung eingehen, müssen wir die Bemerkung vorausschicken, daß wir in den lokalen Verhältnissen Nikolsburgs, insbesondere der beschränkten Menge städtischer Bevölkerung, und der geringen materiellen Unterstützung, welche wir einem künstlerischen Unternehmen gewähren können, allen Grund zu finden glauben, in unseren Beurtheilungen die ausgedehnteste Milde walten zu lassen. Von diesem Standpunkte aus wollen auch alle unsere ferneren Theaterberichte aufgesaßt werden.“ (Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 28. 7. 1860, 1(4), s. 31.)

zkušenost pak musela být natolik negativní, že už dopředu očekával setkání s nepřilíživě kvalitním divadelním uměním. Problém ovšem nemusel spočívat jen ve slabší repertoárové nabídce. Pobyt některých cestujících divadel v Mikulově byl velmi krátký, proto nedocházelo k vzájemnému „porozumění“ (vztahu) mezi společností a diváky. Jinak tomu bylo v městských divadlech, která si v té době ředitelé pronajímali až na tři roky. Taková společnost musela uspokojit vkus diváků, a když to nedokázala, neměla příjmy a odjela.

Jak se později ukáže, není recenzent (v té chvíli jde nejspíše o Augusta Krawaniho) schopen svých dřívějších slov o shovívavosti dostat. Od počátku ho totiž trápi- lo, že na programu společnosti byly převážně frašky (Possen), což samozřejmě ne- libě nesl a přál si obohatit repertoár náročnějšími tituly.⁴²⁵ Nelze přesně stanovit, do jaké míry si Blober mohl za špatná hodnocení sám a do jaké míry to bylo dáno vnímáním divadelního umění ze strany autora příspěvků a recenzí uveřejňovaných v mikulovském týdeníku. Pro místní inteligenci ale bylo divadlo důležitým pro- středkem k obohacení kulturního života ve městě, či dokonce vzdělávací institucí, a krátké frašky, které mohly fungovat před venkovským publikem, musely být pod jejich úroveň. V podobném duchu se recenzent s Bloberovým divadlem ostatně také rozloučil: „*Herecká společnost pana Blobera se s námi minulou neděli rozloučila. Musíme přiznat, že jsme se s ní rozloučili bez bolesti, neboť takové divadlo, jaké je u nás v Mikulově možné, nemůže odpovídat dobrému vkusu a na každého přítele pravého umění musí působit nepříjemným dojmem.*“⁴²⁶ Přestože tato slova nemusí odrážet celkové mínění a je k nim nutné přistupovat jako k výrazu individuálního názoru jejich autora, do značné míry přece jen reflektují stav neuspokojení, který musela místní inteligence prožívat při setkávání s podobnými kočovnými společnostmi.

Nespokojenost s produkcí a kvalitou divadelních společností, které do Mikulo- va zavítaly, se objevila už o dvacet let dříve. Ve zprávě o mikulovském divadelním životě z ledna 1841 uveřejněné ve vídeňském periodiku *Der Wanderer* nastínil dopi- sovatel tehdejší stav na příkladu ručně psaných divadelních cedulí, neboť „*tišťené by zde byly luxusem*“.⁴²⁷ Tato výsměšná poznámka, kterou začíná zvoláním „*hilf Sa-*

425 Srov. Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 28. 7. 1860, 1(4), s. 31.

426 „*Die Schauspielergesellschaft des Hrn. Blober hat am verflossenen Sonntage vor uns Abschied genommen. Wir müssen gestehen, dass wir sie ohne allen Schmerz scheiden sahen, da ein Theater, wie es bei uns in Nikolsburg möglich, durchaus nicht geeignet ist, den guten Geschmack zu haben, und auf jeden Freund echter Kunst den peinlichsten Eindruck machen muss.*“ (Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 26. 8. 1860, 1(8), s. 62.)

427 „*Wir haben zu früh gejammert über den Mangel eines Theaters; wir haben uns in Ermanglung einer besseren eine gewöhnliche ambulante Truppe gewünscht. Wir haben ein Theater, aber! hilf Samiel! was für ein Theater! Um Ihnen, Verehrter, einen gehörigen Begriff von demselben beizubringen, muss ich Ihnen nächstens einem geschriebenen Theaterzettel senden. Ich sage geschrieben, denn ein gedruckter wäre unerhörter, hier nie erlebter Luxus.*“ (Der *Wanderer im Gebiete der Kunst und Wissenschaft, Industrie und Gewerbe, Theater und Geselligkeit*. 23. ledna 1841, 28(20), s. 80.)

miel!“, odkazujícím k postavě Samiela z *Čarostřelce* (*Der Freischütz*) Carla Maria von Webera, v podstatě říká to samé, co o dvacet let později referent, který se nehodlá smířit s fraškami. Příjezd kočovné společnosti do města byl společenskou událostí, které však mohl na lesku ubrat jak zvolený repertoár, tak i celková úroveň společnosti včetně divadelních cedulí.

Není ovšem možné přistoupit k zobecňujícímu stanovisku a říci, že do Mikulova přijížděly jen podřadné společnosti. Jejich úroveň mohla být často dána třeba jen dočasnou indispozicí, neboť také jejich životy ovlivňovala spousta faktorů. Není znám ani ohlas většího počtu místních obyvatel. Určitě však lze konstatovat, že místní, v té době již sebevědomí, hospodářsky a politicky vlivní měšťané, z nichž mnozí při svých studiích, soukromých nebo pracovních pobytech poznali kulturní život ve Vídni, vnímali návštěvu divadla jako prestižní záležitost. Protože v Mikulově neexistovalo městské divadlo, byli ovšem závislí na příjezdech divadelních společností a na jejich repertoáru.⁴²⁸

Karl Flor

Změna ve způsobu referování o divadelních představeních na stránkách místního tisku, daná nejspíše změnou zpravodaje, nastala v roce 1863, kdy v Mikulově dvakrát hostoval divadelní ředitel a herec Karl Flor. V jeho případě reagovaly noviny pouze strohými informacemi týkajícími se programu. Zpětná reakce na konkrétní představení byla uvedena jen výjimečně. Při Florově jarním pobytu od dubna do června 1863 vyšel referát pouze v čísle z 25. dubna, tedy v podstatě až z konce jeho působení v Mikulově, v němž bylo souhrnně a kladně hodnoceno několik představení.⁴²⁹ Mezi nimi například *Die Grille* od Charlotty Birch-Pfeiffer nebo parodie⁴³⁰ Friedricha Hoppa na všeobecně známý archetyp Fausta, nazvaná *Doctor Faust's Hauskäppchen*.⁴³¹

Podobně pracoval místní tisk i při Florově druhé návštěvě Mikulova, která proběhla od poloviny října 1863 do ledna roku 1864. Tehdy se referent poprvé a naposled roze-psal začátkem listopadu. V úvodu příspěvku své konání vysvětlil tím, že chtěl nechat publiku více času na seznámení se s repertoárem divadelní

428 Podobná situace byla například i v Šumperku. (Srov. HUDCOVÁ, Eva. *Měšťan a divadlo. Z kulturních dějin Šumperka*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015, s. 142–143.)

429 Feuilleton. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 25. 4. 1863, 17(4), s. 1–2.

430 Parodie byla oblíbená téměř po celé 19. století, ovšem v šedesátých letech 19. století, kdy došlo k uvolnění politických poměrů v Rakousku a diváci se chtěli hlavně bavit, docházelo k jejímu rozkvětu. (ŠTEFANIDES, Jiří. Tvůrčí stereotypy provinčního divadla na Moravě v 19. století. In Týž (ed.). *O divadle 2008*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 55.)

431 Feuilleton. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 25. 4. 1863, 4(17), s. 1–2.

společnosti. Dále pak projevil divadelnímu řediteli uznání nad výběrem nových představení. Závěrem ještě upozornil na to, že Flor do svého repertoáru zařadil i veselohru *Der Ballkavalier* od výše zmíněného Augusta Krawaniho, která se hrála v úterý 10. listopadu 1863.⁴³² Uvádění her autorů lokálně spjatých s místem, kde společnost hostovala, byla celkem běžná praxe, která měla příznivý vliv na návštěvnost. Důležitá je pak i sama situace, kdy se divadelní ředitel vrací do města po krátké odmlce, což může značit výrazný umělecký a tím i finanční úspěch předchozí štače v daném místě.

Johann Hugo Treu

Pochybnosti týkající se kvality nabízeného divadelního repertoáru se na stránky týdeníku *Nikolsburger Wochenschrift* vrátily na konci masopustu v roce 1865, kdy do Mikulova zavítal divadelní ředitel Johann Hugo Treu⁴³³ (1829–1903). Treu sem přijel nejspíše po ukončení hlavní (zimní) divadelní sezony v divadle v Uherském Hradišti (Ungarisch Hradisch), kde působil mezi lety 1864 až 1866.⁴³⁴ V mikulovském týdeníku se společně s jeho příjezdem objevila zpráva, v níž její pisatel doufá v dodržení slibů divadelního ředitele ohledně bohatého repertoáru včetně operet, dobrých herců a pěkných kostýmů. Současně ale dodává, že „*jednonohé tanečnický a tanečnice, stejně jako cvičené opice ala Klitschnig*⁴³⁵ *mu rádi promineme, neboť masopust nám posledně zmíněného dopřává měrou vrchovatou. Přispěje-li k povznesení našeho postního rozptýlení, pak současně pečuje o růst svých financí, kterých se v této době právě nedostává. Nemůžeme samozřejmě poměřovat naše požadavky s velkoměstskými poměry, jiné síly, jiné výkony. Nepotřebujeme dámy, které se ve svých rolích nesmyslně 3–4krát převlíkají nebo dekorace na každý večer vytvořené; kde myšlenka vládne, vzdáme se rádi výtvořů kostymérů a malířů dekorací. Jsme uskutku skromní lidé, jen se nechceme nechat tahat tak zle za nos.*“⁴³⁶ Znechucení méně kvalitními divadelními produkcemi bylo

432 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 7. 11. 1863, 4(45), s. 4.

433 Psán také Johann Hugo Treu-Gratzer, Johann Hugo Gratzer. (HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 3, s. 214)

434 Ještě jednou se do městského divadla v Uherském Hradišti vrátil v sezoně 1875/1876. V sedmdesátých letech strávil čtyři sezony i v divadle ve Znojmě. Později hrál převážně na severní Moravě a ve Slezsku. (HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 3, s. 146)

435 Myšlen patrně Eduard Klitschnigg (?–1877), zvaný opičí muž. Klitschnigg se narodil kolem roku 1812 v Londýně, kde pak také vystupoval v Drury Lane Theatre. Později si vzal za ženu dceru majitele zvěřince van Akena. Hrál i ve vídeňském Carltheatru. Vídeňský dramatik Johann Nepomuk Nestroy pro něj napsal hru *Der Affe und der Bräutigam*. (NOVOTNÝ, pozn. 409, s. 94–96; KOSCH, Wilhelm. *Deutsches Theater-Lexikon*. Sv. 2. Klagenfurt, Wien: Kleinmayr, s. 1025.)

436 „*Seinen einbeinigen Tänzer und Tänzerin, so wie einen dressierten Affen a la Klitschnig wollten wir ihm gerne nachsehen, hat uns doch der Fasching in letzterem Genre Vieles und sehr Ausgebildetes gezeigt. Wird der*

u pisatele těchto slov velmi výrazné, což je patrně dokladem toho, že krátce před divadelním ředitelem Treuem navštívila Mikulov společnost, která svými produkcemi vyváděla zástupce místní inteligence z míry. V odkazu na jednonohé tanečnice a cvičené opice lze hledat společnost nabízející cirkusové produkce, kterými bavila místní obecnost v období masopustu.

Johann Hugo Treu, vlastním jménem Johan Nepomuk Gratzler, se narodil ve Znojmě jako syn pokrývače. Od začátku padesátých let 19. století působil u divadelní společnosti ředitelky Locke (?–1864). Později se oženil s její dcerou Annou a v roce 1864 se společnosti ujal sám.⁴³⁷ Jeho první štací bylo právě výše zmíněné Uherské Hradiště. Treuovu kariéru lze pak sledovat až do roku 1903, kdy hrál v Šumperku (Mährisch Schönberg). V rozmezí uvedených let se pohyboval v podstatě po celé Moravě a Slezsku. Jeho častými štacemi byl například Nový Jičín (Neutitschein) nebo Krnov (Jägerndorf).⁴³⁸ V Mikulově se tedy patrně zastavil na začátku své divadelní kariéry a rozhodně zde i přes počáteční nedůvěru nezklamal. Kritický ohlas vyvolalo pouze hudební nastudování zpěvohry libretisty Julia Bittnera a skladatele Julia Hoppa *Der Postillon von Langeslois*, což měla být parodie na komickou operu *Le Postillon de Lonjumeau* skladatele Adolpha-Charlese Adama, neboť, jak se píše v recenzi, její disharmonie přinášela divákům s hudebním sluchem utrpení.⁴³⁹ V této souvislosti padla vina i na vedoucího orchestru, kterým byl jistý pan Tutschka, neboť lépe nedohlédl na dodržování taktu jak u zpěváků, tak u orchestru.⁴⁴⁰ Zmíněným hříšníkem byl nejspíše místní učitel hudby a uznávaný muzikant Johann Tutschka (1820–?),⁴⁴¹ který se také angažoval v kulturním životě města a později byl i členem spolku Harmonie, o spolcích a spolkové činnosti bude pojednáno níže. Nebyla by to ostatně jediná spolupráce tohoto muzikanta s kočovnou společností. Jeho služeb využila minimálně i divadelní ředitelka

Mann zur Hebung unserer Fastenunterhaltung sonders, so sorgt er gleichzeitig für die Hebung seiner Finanzen, was heutzutage nicht eben leicht ist. Wir dürfen natürlich unsere Ansprüche nicht nach großstädtischem Masse richten, andere Kräfte, andere Leistungen; wir brauchen keine Damen, die sich in einer Rolle unnötiger Weise 3-4mal umkleiden, ober Dekorationen für einen Abend geschaffen; wo der Gedanke herrscht, verzichten wir gerne auf die Produkte des Theaterschneiders oder Dekorationsmalers. Wir sind so sonst ganz genügsame Leute, nur wollen wir uns nicht gar zu arg über den Daum drehen lassen.“ (Feuilleton. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 18. 2. 1865, 6(7), s. 1–2.)

437 PRACNÁ, Sylva. Treu, Johann Hugo. *Česká divadelní encyklopedie*. Dostupné online. [cit. 23.10.2018]. URL: <http://encyklopedie.idu.cz/index.php/Treu,_Johann_Hugo>.

438 HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 32, s. 117, 118, 266.

439 Theater-Nachrichten. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 25. 3. 1865, 6(12), s. 3.

440 Tamtéž.

441 Gebietsfamilienbuch „Kreis Nikolsburg (Mikulov) und angrenzende Orte im Weinviertel“. Dostupné online. [cit. 23.10.2018]. URL: <http://www.nikolsburg.eu/OFB/Nikolsburg/vf1_allf.html>.

Anna von Lazary, o níž bude řeč následně.⁴⁴² Využívání místních muzikantů při hudebních představeních bylo celkem běžnou praxí, neboť kočovné společnosti neměly vždy možnost udržet si vlastní hudební soubor. Johann Hugo Treu využil například při štaci ve Svitavách jako divadelní orchestr místní městskou kapelu a v Novém Jičíně zase kapelu složenou z 16 vojenských vysloužilců.⁴⁴³

Kromě zlepšení hudby byl v místním tisku vysloven také požadavek volající po dřívějších začátcích představení, neboť některá končila až o půl jedenácté večer, což se mělo u diváků podepsat ztrátou pozornosti.⁴⁴⁴ Podobná prosba se objevila v týdeníku i při hostování společnosti Josefa Lacknera v roce 1908. Tehdy místní chtěli začátek představení přeložit z původní osmé hodiny na sedmou nebo půl osmou.⁴⁴⁵

Divadelní společnost Johanna Huga Treue na delší čas uzavřela zájezdovou činnost profesionálních divadelních skupin v Mikulově. V následném roce měli místní obyvatelé jiné starosti. Po porážce Rakouska u Hradce Králové se v červenci 1866 přesouvaly pruské jednotky na jižní Moravu směrem k Vídni. V polovině července byl Mikulov již plný pruských vojáků, jejichž počet v době největšího náporu několiknásobně převyšoval počet obyvatel. Po domech bylo běžně ubytováno až několik desítek vojáků, kterým domácí museli zajišťovat stravu.⁴⁴⁶ Velkou zátěž představovala i existence pruského hlavního stanu na zámku, díky které se ovšem Mikulov zapsal do evropských dějin, neboť se zde za přítomnosti pruského krále Viléma a kancléře Bismarcka odehrála hlavní mírová jednání k ukončení prusko-rakouské války.⁴⁴⁷ Největší pohromou však byla cholera, kterou s sebou do města vojáci zavlekli. Ta ve městě naplno propukla v srpnu a odezněla až v září. Cholerou onemocnělo celkem 909 obyvatel a každý třetí až čtvrtý nakažený na ni zemřel.⁴⁴⁸

Treu pobýval v Mikulově ještě v roce 1896, tehdy jako ředitel společnosti Wiener Operetten-Gesellschaft, kterou umělecky vedl Paul Holdig, viz níže.⁴⁴⁹

442 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 29. 1. 1870, 11(5), s. 3.

443 HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 32, s. 113.

444 Theater-Notiz. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 11. 3. 1865, 6(10), s. 2.

445 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 28. 11. 1908, 48–49(48), s. 2.

446 SVOBODA – SYNEK, pozn. 172, s. 50.

447 ŘEPA, pozn. 286, s. 199, 200; RICHTER, pozn. 12, s. 248.

448 Před příchodem Prusů měl Mikulov 8739 obyvatel. (SVOBODA – SYNEK, pozn. 172, s. 62.)

449 Uvedené spojení dokládají divadelní cedule ze Šternberka, které jsou uloženy ve Státním okresním archivu v Olomouci. Archivní fond Šternberk. Dokumentační sbírka plakátů 1853–1967. Inv. č. 8–22, kart. 9.

Anna von Lazary

Další společnost přijela do Mikulova až v roce 1869. Jednalo se o soubor divadelní ředitelky Anny von Lazary, která zde uváděla svá představení nejdříve od února do konce dubna, poté se sem vrátila ještě v listopadu toho roku a zdržela se do konce ledna 1870.⁴⁵⁰ Návrat do Mikulova ještě v tom samém roce může opět dokládat, že první mikulovská štace byla finančně úspěšná, důležitější však je zjištění, že mikulovské publikum bylo schopné svým zájmem udržet kočovnou společnost ve městě v podstatě v průběhu jednoho roku dvakrát po tři měsíce. Příznivé divácké zázemí je samozřejmě spojené s relativně méně náročným zemědělským obdobím.

Z žádostí,⁴⁵¹ které ředitelka společnosti zaslala zemskému úřadu, vyplývá, že společnost chtěla po odjezdu z Mikulova hrát od 9. září 1869 do 22. října v Uher-ském Ostrohu (Ungarisch Ostra), od 23. října do 28. listopadu 1869 v Bzenci (Bisenz), odkud se pak měla vydat do Kyjova (Gaya).⁴⁵² Dle týdeníku *Nikolsburger Wochenschrift* je však minimálně od 13. listopadu zpět v Mikulově, což znamená, že společnost své plány nakonec pozměnila. Důvodem mohla být skutečnost, že ředitelka, možná nevědomky, zvolila štace s výrazněji českým obyvatelstvem, než tomu bylo v Mikulově a nesetkala se zde tedy s úspěchem. Po druhém odjezdu z Mikulova měla společnost zamířit do Hustopečí (Auspitz), kde hodlala hrát od 10. února do dubna 1870⁴⁵³ a poté do Třebíče (Trebitsch), kde plánovala zůstat od 1. října do 19. prosince 1870.⁴⁵⁴

O této divadelní ředitelce a její činnosti byly objeveny zatím jen drobné informace. Anna Lazary byla manželkou divadelního ředitele Josefa Lazaryho (?–1861), který je z českého prostředí údajně znám minimálně od roku 1841.⁴⁵⁵ Anna společnost převzala v roce 1860, tedy rok před smrtí svého manžela, kdy působila v Moravské Ostravě.⁴⁵⁶ Mezi lety 1873 až 1885 pobývala Anna Lazary také v Horním Rakousku (Braunau, Ried, Freistadt, Enns ...).⁴⁵⁷

450 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 13. 2. 1869, 10–11(7), s. 3; Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 29. 1. 1870, 11(4), s. 3.

451 Za upozornění na tyto odkazy děkuji Dominice Poláškové.

452 MZA, B 13, sig. 1/12, k. 496, f. 173.

453 Tamtéž, f. 189.

454 Tamtéž, f. 564–566.

455 KOSCH, pozn. 435, s. 1186.

456 HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 32, s. 143. Z druhé poloviny 18. století je známé i jméno divadelního ředitele Angela Lazzari/Lazzari, který v letech 1785 a 1787 účinkoval v Praze. (FLECHSIG, Horst. *Unterwegs zwischen Prag und Leipzig: Eine Reiseroute der Wanderkomödianten im 17. und 18. Jahrhundert*. In JAKUBCOVÁ, Alena – LUDVOVÁ, Jitka – MAIDL, Václav (eds.). *Deutschsprachiges Theater in Prag. Begegnungen der Sprachen und Kulturen*. Praha: Divadelní ústav, 2001, s. 137.)

457 KOSCH, pozn. 435, s. 1186.

Repertoár společnosti byl poskládán z oblíbených her O. F. Berga, Mosenthala, Charlotte Birch-Pfeiffer, Fedinanda Raimunda či Johanna Nepomuka Nestroye. Na program ovšem byla i Schillerova tragédie *Die Räuber*.⁴⁵⁸ Příspěvatelé do kulturní rubriky týdeníku *Nikolsburger Wochenschrift* sice občas volali po vyšším umění, u této tragédie však pro změnu divadelní ředitelce radili, aby prozatím ponechala repertoár zaměřený pouze na veselohry, neboť se tím „zamezí potížím, které jsou na malém provinciálním jevišti při uvádění klasických tragédií téměř nebo zcela nevyhnutelné. Kde nalézt dostatečné herecké zdroje, které jsou schopny tragické role jakž takž působivě ztvárnit, pochopit básníka a jeho poselství, jež nespočívá jen v prázdném memorování, nýbrž v estetické tvorbě a historické přípravě? Příliš omezeny jsou rovněž prostředky režiséra, kterými může vyvolávat přeměny takovým způsobem, aby nebyly iluze divákovy příliš nešetřně šokovány.“⁴⁵⁹ Většina společností, které do Mikulova ve druhé polovině 19. století přijížděly, měla už zkušenosti i s provozem kamenných divadel, které si na různě dlouhou dobu a v různých městech společnosti najímaly. Při těchto pobytech určitě neměly problém mít v angažmá i zkušené herce či herečky, s nimiž si troufaly i na inscenování klasických tragédií. Na štacích po provinčních městech se až na výjimky musely obejít bez hereckých hvězd. V Mikulově žilo vzdělané publikum, citlivé na uvádění klasické německé literatury, což bylo dáno i silnou tradicí piaristického gymnázia. Snad kdyby se nejednalo o Schillera, dokázal by místní recenzent více ocenit ušlechtilý záměr divadelní ředitelky zařadit do repertoáru i náročnější titul.

Celkově podle místního tisku měla společnost Anny von Lazary úspěch: „Jen zřídka kdy jsme viděli cestující společnost, která by se zhostila svého úkolu s takovou pílí a nadšením; zde se vyskytly jen drobné nedostatky, jež jsou jinak na provinčních jevištích velmi časté – a mnohý z herců by si skutečně zasloužil lepší úděl.“⁴⁶⁰

Od druhé poloviny šedesátých let 19. století se hodnocení společností hrajících v Mikulově zlepšují. Podobná zklamání, jako v případě divadelního ředitele Josefa Blobera, se již nevyskytují. Občas může být recenzent nespokojen s nastudováním

458 Vom Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 13. 3. 1869, 10–11(11), s. 2–3.

459 „Wir hatten unlängst in wohlmeinender Absicht der Direktion den Rath gegeben, das Repertoire vorläufig auf Lustspiele zu beschränken. Es lassen sich ja die Schwierigkeiten, die sich an kleineren Provinzialbühnen gegen Aufführung klassischer Tragödien erheben, schwer oder gar nicht beheben. Wo findet man da in genügender Anzahl die Kräfte, die befähigt sind, tragische Rollen nur einigermaßen zur Geltung zu bringen, die jenes Verständniß für den Dichter und sein Wirken besitzen, das nicht aus dem bloßen Memoriren resultirt, sondern auf ästhetischer Bildung und historischen Vorstudien fußt? Ebenso stehen dem Regisseur allzu geringe Mittel zu Gebote, um Verwandlungen in jener Weise herbeiführen zu können, daß die Illusion der Zuschauer nicht zu unsanft choquirt wird.“ (Vom Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 13. 3. 1869, 10–11(11), s. 2.)

460 „Wohl selten sahen wir noch eine fahrende Truppe, die mit so viel Fleiß und Eifer an die Sache geht; hier kommen, was sonst an kleineren Bühnen sehr häufig vorzufallen pflegt – kleine Störungen vor und mancher der Schauspieler wäre wirklich eines besseren Loses werth.“ (Vom Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 27. 2. 1869, 10–11(9), s. 3.)

nějaké hry, ale více méně si přijíždějící společnosti udržují dobrou úroveň. To se týká i nastudování náročnějších her. Když například v roce 1881 uvedl zmíněnou Schillerovu hru i divadelní ředitel Ignatz Neufeld, setkal se již s kladným ohlase^m.⁴⁶¹

⁴⁶¹ Theater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 1. 1. 1881, **22**(1), s. 2.